

Lakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025

Valtiovarainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025 (HE 109/2024 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten valtiovarainvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- neuvotteleva virkamies Niina Huotari, valtiovarainministeriö
- osastopäällikkö Tapio Laamanen, oikeusministeriö
- budjettineuvos Niina Puolusmäki, oikeusministeriö
- johtaja Raimo Ahola, Tuomioistuinvirasto
- valtakunnansyyttäjä Ari-Pekka Koivisto, Syyttäjälaitos
- johtaja Nina Solas-Iloniemi, Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri
- yksikönpäällikkö Venla Salmi, Rikosseuraamuslaitos
- apulaisvaltakunnanvouti Jarmo Kivistö, Ulosottolaitos
- puheenjohtaja Antti Santamäki, Vankilavirkailijain Liitto VVL r.y.

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry
- Pakolaisneuvonta ry
- Rikosuhripäivystys
- Suomen Syyttäjäyhdistys ry
- Suomen tuomariliitto ry

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Lakivaliokunta käsittelee hallituksen esitystä valtion talousarvioksi vuodelle 2025 oikeusministeriön hallinnonalan kannalta. Valiokunta kiinnittää erityistä huomiota seuraaviin seikkoihin.

Valiokunnan lausunto LaVL 17/2024 vp

Oikeudenhoidon toimintaedellytysten turvaaminen

Talousarvioesityksessä oikeusministeriön hallinnonalalle ehdotetaan vuodelle 2025 määrärahoja noin 1,2 miljardia euroa. Määrärahataso on noin 26 miljoonaa euroa kuluvan vuoden varsinaista talousarviota enemmän, kun vuosittain vaihtelevia vaalimenoja ei oteta huomioon.

Hallinnonalan määrärahatason vahvistumisen taustalla on viime vaalikauden lopulla laadittu oikeudenhoidon selonteko (VNS 13/2022 vp — LaVM 31/2022 vp), jossa on laaja-alaisesti selvitetty oikeusministeriön hallinnonalan toimintaedellytyksiä ja todettu hallinnonalan rahoitusvaje nykyisten tehtävien hoitamiseen. Vuoden 2025 talousarvioesitykseen oikeudenhoidon turvaamisen lisämäärärahoja sisältyy 65 milj. euroa, mikä on 35 milj. euroa enemmän kuluvaan vuoteen verrattuna. Kyseisiä lisämäärärahoja on osoitettu erityisesti tuomioistuimille, syyttäjille, rangaistusten täytäntöönpanoon, ulosottoimeen ja oikeuspalveluihin.

Oikeusministeriön hallinnonalan määrärahat siten vahvistuvat. Lakivaliokunta pitää tätä erittäin myönteisenä ja tärkeänä, sillä hallinnonalan rahoitusvajeen korjaaminen on välttämätöntä oikeudenhoidon toimintaedellytysten turvaamiseksi, käsittelyaikojen lyhentämiseksi sekä henkilöstön työkuorman vähentämiseksi (ks. LaVL 11/2024 vp, s. 2, LaVL 14/2023 vp, s. 3, sekä LaVM 31/2022 vp, s. 12). Valiokunta kantaa kuitenkin huolta hallinnonalalle kohdistettujen leikkausten (17,9 milj. euroa tuottavuusohjelman mukaisia säästöjä ja noin 1,9 milj. euroa avustussäästöjä) sekä inflaation ja kustannusten nousun vaikutuksista, vaikkakin leikkaukset ovat muita hallinnonaloja maltillisempia, ja niitä on budjettiriihessä kevään kehyspäätöksestä myös pienennetty. Hallinnonalan määrärahatilannetta ja määrärahojen riittävyttä on aiheellista seurata tarkoin. Valiokunta myös painottaa, että oikeudenhoidon selonteon tavoitteista tulee pitää jatkossakin kiinni eikä säästövelvoitteita tule kohdistaa niiden toteuttamiseen. On siten tärkeää, ettei säästötoimia kohdisteta henkilöstöön, ja henkilöstön työhyvinvointiin panostetaan henkilöstön jaksamisen sekä oikeudenhoidon pito- ja vetovoiman tukemiseksi (ks. LaVL 11/2024 vp, LaVL 14/2023 vp ja LaVM 31/2022 vp, s. 13 ja 14).

Rikosseuraamuslaitos

Talousarvioesityksessä Rikosseuraamuslaitokselle osoitetaan lisämäärärahoja oikeudenhoidon toimintaedellytysten varmistamiseen ja vankiloiden turvatekniikan parantamiseen. Lisämäärärahat ovat tarpeellisia, sillä riittämättömät resurssit ovat merkittävä riski Rikosseuraamuslaitoksen toiminnalle, täytäntöönpanon turvallisuudelle ja työturvallisuudelle. On myös otettava huomioon, että inflaation ja kustannusten nousun vaikutukset kohdistuvat erityisesti Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan. Lakivaliokunta on jo pitkään kiinnittänyt vakavaa huomiota Rikosseuraamuslaitoksen määrärahojen riittämättömyyteen laitoksen lakisääteisiin tehtäviin ja toiminnan laajuuteen nähden (ks. LaVL 11/2024 vp, LaVL 14/2023 vp sekä LaVM 31/2022 vp, s. 3 ja siinä viitatus aiemmat kannanotot). Valiokunta on saanut Rikosseuraamuslaitoksen toimintaedellytyksistä myös erillisen selvityksen, jota valiokunta käsittelee erikseen (O 21/2023 vp).

Vankiloiden turvatekniikan parantamiseen osoitetut lisämäärärahat ovat aiheellisia henkilöstön ja vankien turvallisuuden varmistamiseksi. Valiokunta pitää tärkeänä, että niitä kohdennetaan vankiloiden kesken tasapuolisesti vankiloiden tilanne ja tarpeet huomioiden.

Valiokunnan lausunto LaVL 17/2024 vp

Vankien ja yhdyskuntaseuraamusta suorittavien määrä on kasvanut nopeasti ja kasvun ennakoidaan jatkuvan lähivuosina. Tällä hetkellä suljettujen vankiloiden käyttöaste on noin 108 prosenttia ja avolaitosten käyttöaste noin 97 prosenttia, kun vankila- ja työturvallisuuden varmistamiseksi käyttöasteen ei Rikosseuraamuslaitoksen mukaan tulisi ylittää 90 prosenttia. Valiokunnan mukaan olennaista on huolehtia siitä, että Rikosseuraamuslaitoksella on riittävästi sekä vankilakapasiteettia että henkilöstöä. Myös rikosseuraamusalan koulutukseen tulee panostaa.

Lisäksi valiokunta korostaa vankien kuntoutuksesta huolehtimisen tärkeyttä. Jotta vankilassa tapahtuva kuntoutustyö ei mene hukkaan, on tärkeää huolehtia myös palvelujen jatkumisesta rangaistuksen täytäntöönpanon jälkeen (ks. LaVL 11/2024 vp ja LaVL 14/2023 vp).

Ulosottolaitos

Talousarvioesityksessä oikeudenhoidon selonteon mukaista lisämäärärahaa kohdennetaan myös Ulosottolaitokselle. Aiempiin kannanottoihinsa viitaten valiokunta pitää lisämäärärahoja tärkeinä (ks. LaVL 11/2024 vp ja LaVL 14/2023 vp sekä siinä viitatus VNS 13/2022 vp, s. 52, ja LaVM 31/2022 vp, s. 10). Määrärahojen riittävyyttä ja vaikutuksia palveluverkkoon on jatkossa aiheellista seurata.

Valiokunta pitää valitettavana, ettei talousarvioesityksessä Ulosottolaitokselle osoiteta ensi vuodellekaan lisämäärärahaa Venäjän vastaisten pakotteiden täytäntöönpanoon, sillä pakotetoiminta työllistää Ulosottolaitoksen erityistäytäntöönpanon yksikköä huomattavasti ja vaikuttaa laskevasti harmaan talouden torjunnan ja rikosvastuun toteuttamisen tuloksellisuuteen.

Rikosten uhrien tukipalvelut

Rikosuhripäivystys vastaa rikosten uhrien yleisten tukipalveluiden toteuttamisesta. Rikosuhripäivystyksen peruspalveluiden rahoitukseen on talousarvioesityksessä osoitettu 4 735 000 euroa valtionavustusta, mikä tarkoittaa 65 000 euron leikkausta kuluvan vuoden avustuksen perustason nähden. Rikosuhripäivystykseltä saadun selvityksen mukaan Rikosuhripäivystyksen toiminnan säilyttäminen nykyisellä tasolla edellyttäisi kokonaisrahoituksen nostamista vähintään noin 5 miljoonan euron tasolle. Lakivaliokunta kantaa huolta siitä, että leikkaukset heikentävät rikosten uhrien lakisääteisiä palveluja, vaikka pitkäkestoisten rikosprosessien sekä asiakasmäärien ja kustannusten kasvun vuoksi niitä olisi tarpeen vahvistaa. Saamansa selvityksen valossa valiokunta pitää tärkeänä, että Rikosuhripäivitykselle turvataan riittävä perusrahoitus paitsi ensi vuodelle myös myöhemmille kehyskauden vuosille.

Lakivaliokunta kiinnittää huomiota myös Rikosuhripäivystyksen ihmiskaupan uhrien erityistukipalvelun rahoituksen turvaamiseen. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan kyseisen palvelun rahoitusnäkymät ovat hyvin epävarmalla pohjalla.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Lakivaliokunta esittää,

Valiokunnan lausunto LaVL 17/2024 vp

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 10.10.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Juho Eerola ps
varapuheenjohtaja Eva Biaudet r
jäsen Alviina Alametsä vihr
jäsen Elisa Gebhard sd
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Jessi Jokelainen vas
jäsen Aleksi Jäntti kok
jäsen Mari Kaunistola kok
jäsen Ari Koponen ps
jäsen Rami Lehtinen ps
jäsen Timo Mehtälä kesk
jäsen Eemeli Peltonen sd
jäsen Susanne Päivärinta kok
jäsen Mika Riipi kesk
jäsen Joakim Vigelius ps
jäsen Juha Viitala sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Tuokila

Valiokunnan lausunto LaVL 17/2024 vp Eriävä mielipide 1

Eriävä mielipide 1

Perustelut

Kannamme huolta siitä, että hallituksen sinänsä kannatettavista talousarvioesityksen panostuksista huolimatta talousarvioesitys jättää huomioimatta oikeudenhoidon, rikosseuraamuslaitoksen ja ulosottolaitoksen riittävän rahoituksen tarpeet sekä järjestöjen toimintaedellytykset. Oikeudenhoidon ja oikeusvaltioperiaatteen ylläpitäminen vaatii riittäviä taloudellisia resursseja kaikille oikeuslaitoksen toimijoille, jotta kansalaisten oikeusturva voidaan taata oikeudenmukaisesti ja ilman viiveitä. Oikeudenhoidon resurssien vahvistaminen on linjassa myös poliisin resurssien vahvistamisen kanssa, jotta koko oikeudenhoidon ketju voi toimia saumattomasti.

Järjestöjen toimintaedellytykset

Pidämme moniäänistä ja elinvoimaista kansalaisyhteiskuntaa yhtenä demokratian kulmakivistä. Siksi leikkaukset järjestöjen avustuksiin ovat kohtuuttomia ja lyhytnäköisiä. Kiinnitämme huomiota siihen, että valiokunnan saaman selvityksen mukaan esimerkiksi rikosten uhrien tukeen vaikuttavat myös useat sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen STEAN avustukset järjestöille. Näin ollen eri hallinnonaloille kohdistuvat ja samanaikaiset leikkaukset järjestöjen toimintaan voivat vaikuttaa laajasti rikosten uhrien tukipalveluiden saatavuuteen. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan myös hyvinvointialueiden taloudelliset haasteet vaikuttavat väkivallan uhrien tukeen.

Oikeudenhoidon, rikosseuraamuslaitoksen ja ulosoton toimintaedellytykset

Oikeudenhoidon rahoituksen liian alhainen tila heikentää merkittävästi ihmisten oikeusturvan toteutumista. Pidämme erittäin tärkeänä, että oikeudenhoidon rahoituksen osalta päästäisiin lähemmäs oikeudenhoidon selonteon tavoitetilaa.

Rikosseuraamuslaitos on keskeisessä roolissa yhteiskunnan turvallisuuden ylläpitämisessä sekä vankien kuntouttamisessa ja heidän onnistuneessa palaamisessaan yhteiskuntaan. Vankimäärät ovat kasvussa, ja henkilökunnan jaksaminen on koetuksella. Resurssipula heikentää laitoksen kykyä tarjota riittävästi kuntouttavia ja valvovia palveluita, jotka ovat oleellisia rikosten uusimisen ehkäisemisessä.

Hallituksen budjettilinjaukset vaarantavat vankiloiden turvallisuuden ja kuntoutusohjelmien toteuttamisen, mikä vähentää vankien mahdollisuuksia onnistuneeseen yhteiskuntaan palaamiseen ja lisää riskiä rikosten uusimisesta.

Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan keskiössä on rikosten uusimisen ehkäisy sekä vankien valmentaminen elämään vapaudessa. Hallituksen esitys ei ota huomioon näitä tavoitteita. Rikosseuraamuslaitoksen resurssien lisääminen on tarpeen, jotta vankiloiden turvallisuus voidaan taata ja rikosten uusimisen ehkäisytoimenpiteet voidaan toteuttaa tehokkaasti. Samalla tulee varmistaa henkilöstön riittävyys ja työhyvinvointi, jotta laitos voi täyttää lakisääteiset velvoit-

Valiokunnan lausunto LaVL 17/2024 vp
Eriävä mielipide 1

teensa ja tarjota tuomituille todellisen mahdollisuuden kuntoutua ja palata yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi.

Ulosottolaitoksen tilannetta heikentävät tällä hetkellä entisestään ulosottolaitoksen työtaakka Venäjään kohdistettujen pakotteiden myötä. Pidämme hyvin tärkeänä, että pakotteiden täytäntöönpano on sujuvaa ja tehokasta. Ilman pakotteiden tehokasta toimeenpanoa niiden merkitys jää puutteelliseksi.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 10.10.2024

Elisa Gebhard sd
Pia Hiltunen sd
Eemeli Peltonen sd
Juha Viitala sd

Valiokunnan lausunto LaVL 17/2024 vp Eriävä mielipide 2

Eriävä mielipide 2

Perustelut

On myönteistä, että hallitus on kaikkien eduskuntapuolueiden tavoin sitoutunut oikeudenhoidon selonteon (VNS 13/2022 vp) mukaisesti vahvistamaan oikeudenhoidon resursseja ja että oikeusministeriön hallinnonalan määrärahatasoa kokonaisuudessaan kasvatetaan. Oikeudenkäyntien kesto ja oikeudenhoidon ongelmat uhkaavat oikeusvaltiota ja kansalaisten mahdollisuuksia saada oikeutta. Kyse on perus- ja ihmisoikeusongelmasta, jonka ratkaisemiseksi oikeudenhoidon rahoitusta on merkittävästi ja johdonmukaisesti vahvistettava. Valiokunnan lausunnon tavoin kannan kuitenkin huolta samaan aikaan toteutettavasta niin sanotusta tuottavuusohjelmasta, jonka mukaisesti oikeusministeriön hallinnonalalle esitetään ensi vuodelle 17,9 miljoonan euron säästöt. On kyseenalaista, miten säästöt voidaan toteuttaa ilman, että ne vaikuttavat henkilöstön määrään, henkilöstön hyvinvointiin ja oikeudenhoidon selonteon tavoitteiden toteuttamiseen.

Yhdyn muiltakin osin valiokunnan lausunnossa todettuun. Lisäksi totean järjestöjen ja muiden toimijoiden avustusten osalta seuraavaa:

Oikeusministeriön alaisiin avustuksiin esitetyt noin 1,9 miljoonan euron leikkaukset uhkaavat sekä järjestöjen korvaamattoman arvokasta asiantuntijatyötä että eräitä lakisääteisiä toimintoja.

Hallitus esittää saamelaiskäräjien toimintaan 193 000 euron leikkausta. Saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon ylläpitämiseen esitetään enintään 4 895 000 euroa. Saamelaiskäräjät toteuttaa perustuslaissa saamelaisille turvattua kieltä ja kulttuuria koskevaa itsehallintoa sekä turvaa saamelaisen alkuperäiskansakulttuurin säilymistä ja kehittymistä. Saamelaiskäräjille osoitettu rahoitus toteuttaa perustuslaissa turvattua itsehallintoa ja kohdistuu paljolti Saamelaiskäräjien lakisääteisiin tehtäviin sekä saamelaisille alkuperäiskansana kuuluvien perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen. Rahoitustasolla on keskeinen vaikutus myös esimerkiksi Saamelaiskäräjien kieli- ja kulttuuryöhön, joka koskettaa etenkin saamelaislapsia ja -nuoria sekä seuraavia sukupolvia.

Hallitus esittää 200 000 euron leikkausta Rikosuhripäivystyksen toimintaan. Avustusta esitetään ensi vuodelle 4 735 000 euroa. Rikosuhripäivystyksen asiakkaita ovat muun muassa lähisuhdeväkivallan, seksuaalirikosten ja ihmiskaupan uhrit. Kolme neljäsosaa asiakkaista on naisia. Rikosuhripäivystyksellä on ollut merkittävä rooli myös muun muassa Vastaamo-tietomurron uhrien tukemisessa. Rikosuhripäivystyksen asiakkaiden määrä on vuodesta 2014 vuoteen 2023 yli kuusinkertaistunut. Rikosuhripäivystys vastaa julkisen palveluvelvoitteen puitteissa muun muassa EU:n uhridirektiivin mukaisten uhrien yleisten tukipalveluiden toteuttamisesta sekä terrorismintorjuntadirektiivin edellyttämästä valmiudesta.

Rikosuhripäivystyksen toimintaa uhkaavat sopeuttamistoimet tarkoittavat sitä, että rikoksen uhrien saamat palvelut heikkenevät, vaikka tarve olisi päinvastoin palveluiden vahvistamiselle joutuessaan muun muassa pitkittyneistä rikosprosesseista ja suuresta asiakasmäärästä. Kustannusten kasvun vuoksi toiminnan säilyttäminen nykyisellä tasollaan edellyttäisi kokonaisrahoituksen nostamista. Rikosuhripäivystyksen rahoituksen leikkaaminen uhkaa esimerkiksi ihmiskaupan uhrien erityistukipalvelua, jollaista mikään muu toimija Suomessa ei tarjoa. Uhrien neuvonnan ja avun-

Valiokunnan lausunto LaVL 17/2024 vp
Eriävä mielipide 2

saannin tukemisen lisäksi palvelun avulla voidaan myös paljastaa merkittävä määrä vakavaa rikollisuutta. Oikeusministeriö on myös muun muassa lopettamassa Rikosuhripäivystyksen peruspalveluihin kuuluvan todistajantukitoiminnan rahoittamisen.

Hallitus esittää 100 000 euron leikkausta Ihmisoikeusliiton rahoitukseen. Vuonna 2023 Ihmisoikeusliiton toiminnan kulut olivat noin 1,2 miljoonaa euroa ja se sai oikeusministeriön kohdennettua yleisavustusta 380 000 euroa. Vuosi sitten hallitus esitti talousarvioesityksessä rahoituksen leikkaamista 150 000 eurolla. Eduskunta päätti tuolloin perua osan leikkauksesta lisäämällä tarkoitukseen 100 000 euroa. Ihmisoikeusliiton työn painopisteitä ovat oikeusvaltion puolustaminen, yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän ehkäisy, taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet, tyttöjen sukuelinten silpomisen ja kunniaan liittyvän väkivallan ehkäisy sekä ihmisoikeudet urheilussa. Oikeusministeriön rahoituksen merkitys Ihmisoikeusliitolle on suuri. Ihmisoikeusliiton pitkäaikainen, monella saralla uraauurtava asiantuntijatyö on turvattava.

Pakolaisneuvonta ry on turvapaikka-asioihin erikoistunut lakiasiantointimisto ja järjestö, joka on yli kolmen vuosikymmenen ajan seurannut läheltä ulkomaalaislainsäädännön kehitystä ja muodostunut turvapaikkaoikeuden keskeiseksi asiantuntijaksi Suomessa. Pakolaisneuvonta on voittoa tavoittelematon järjestö, jonka tarjoaman oikeudellisen avun rahoitus perustuu julkiseen oikeusapuun. Jälkeen jäänyt oikeusavun korvaustaso ei riitä korvaamaan erityisesti monimutkaisempien turvapaikka-asioiden todellisia kustannuksia. Pakolaisneuvonta on kehittänyt omaa varainhankintaa, mutta rahankeräyksellä saatuja tuottaja ei tällä hetkellä voida käyttää esimerkiksi maksuttoman oikeudellisen neuvonnan tarjoamiseen. Pakolaisneuvonnan työ ja pitkäaikainen osaaminen on korvaamatonta suomalaiselle oikeusvaltiolle. Hallitus esittää Pakolaisneuvonnalle 175 000 euron avustusta, mikä on 125 000 euroa viimevuotista vähemmän. Oikeusturvan turvaamiseksi valtion tulee turvata Pakolaisneuvonnan työn rahoitus myös jatkossa.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että momentille 25.01.50 lisätään 1 864 000 euroa järjestöjä ja muita toimijoita koskevien avustusleikkausten perumiseksi ja

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 10.10.2024

Jessi Jokelainen vas
Alviina Alametsä vihr